

ks. Adrian Put

Powstanie i działalność Towarzystwa Teologicznego Diecezji Gorzowskiej

Sobór Watykański II (1962-1965) podkreślił ogromną rolę właściwej formacji duchowieństwa dla dzieła odnowy Kościoła¹. Obok wyrobienia duchowego ojcowie soborowi akcentowali ogromną rolę formacji intelektualnej alumnów i kapłanów. Na koniec soborowego dekretu o formacji kapłańskiej znalazły się także zalecenia nakazujące pielęgnowanie formacji kapłańskiej również po zakończeniu studiów seminaryjnych². Wytyczne te znalazły żywe zastosowanie na terenie diecezji gorzowskiej. Ordynariusz gorzowski bp Wilhelm Pluta, sam będąc uczestnikiem soboru, rozumiał potrzebę pogłębiania formacji swoich kapłanów. Wykorzystywał ku temu wszelkie nadarzające się okazje. Za swoje pierwsze zadanie uważał obowiązek jak najszybszego i autentycznego przekazywania nauki soboru³. Starał się stworzyć przestrzeń do pogłębiania i wprowadzania w życie nauki soborowej. W codziennej praktyce diecezji gorzowskiej takimi miejscami formacji kapłańskiej były: coroczne zjazdy duszpasterskie w seminarium w Paradyżu, konferencje rejonowe, kongregacje dekanalne, dni skupienia, spotkania z młodymi księżmi, formacja kapłanów prelegentów kursów przedmałżeńskich, a także inne spotkania o charakterze pastoralnym⁴. Bp Pluta, będąc bardzo dobrym teologiem, zabiegał o to, by jego kapłani mieli dostęp do najnowszych osiągnięć wiedzy teologicznej. Przygo-

¹ *Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius”*. Wstęp, Pallottinum 2002.

² Tamże, p. 22.

³ R. Harmaciński, *Posługa pasterska biskupa Wilhelma Pluty w diecezji gorzowskiej (1958-1986)*. Studium pastoralne, Wrocław 1994, s. 85.

⁴ Tamże, s. 86-87.

towywał potrzebne materiały duszpasterskie, opracowywał instrukcje do ich stosowania, dzielił się swoim doświadczeniem przy każdej okazji. Rozumiejąc potrzebę rozwoju naukowego duchowieństwa dla przyszłości diecezji, wysyłał kapłanów na studia specjalistyczne oraz tworzył możliwości uzupełnienia studiów teologicznych na miejscu. Pośród tych działań na szczególną uwagę zasługuje próba powołania własnego towarzystwa naukowego w dziedzinie nauk teologicznych. Dzięki zachowanym materiałom udostępnionym życzliwie przez bp. Pawła Sochę stało się możliwe opracowanie niniejszego artykułu, ukazującego powstanie i działalność towarzystwa w diecezji gorzowskiej.

Niniejszy artykuł składa się z trzech punktów: 1) Rozwój naukowy duchowieństwa na Środkowym Nadodrzu do połowy lat siedemdziesiątych, 2) Założenia statutowe Towarzystwa Teologicznego, 3) Prace towarzystwa. W tekście stosowane są różne nazwy na określenie towarzystwa: Towarzystwo Teologiczne Diecezji Gorzowskiej, Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne oraz Paradyskie Towarzystwo Teologiczne. Ostatecznie jednak nie przyjęła się na stałe żadna z tych nazw ze względu na zaprzestanie prac gremium. Działalność towarzystwa, choć nie przetrwała próby czasu, była dowodem na potrzebę pogłębiania wiedzy teologicznej i widowym znakiem aspiracji naukowych duchowieństwa na terenie diecezji gorzowskiej.

I) Rozwój naukowy duchowieństwa na Środkowym Nadodrzu do połowy lat siedemdziesiątych

Diecezja gorzowska powstała 28 czerwca 1972 r.⁵ Sama historia polskiej organizacji kościelnej na tym terenie sięgała raptem zakończenia II wojny światowej. Budowę struktur kościelnych należało rozpocząć właściwie od nowa. Duchowni narodowości polskiej przybywający na te ziemie musieli zorganizować kurię, seminarium, sąd kościelny, a także dostosować siatkę parafialną i dekanalną do nowych wyzwań. W tym czasie nie udało się wytworzyć własnych teologicznych ośrodków naukowych na miarę akademicką. Jediną placówką studiów wyższych było Wyższe Seminarium Duchowne

⁵ J. Konieczny, *Kalendarium sądownictwa w Kościele Gorzowskim (1945-1992)*, Gorzów Wlkp. 1992, s. 106.

w Gościkowie-Paradyżu. Seminarium powstało w 1947 r. w Gorzowie⁶. Młoda administracja kościelna nie mogła sobie jednak pozwolić na samodzielne prowadzenie placówki. Zarząd seminarium i kadre wykładowców zapewniało Zgromadzenie Księży Misjonarzy św. Wincentego à Paulo z Krakowa⁷. W 1952 r. doszło do podziału organizacyjnego seminarium. Pierwsze roczniki, jako tzw. Wydział Filozoficzny, przeniesiono do budynków pocysterskiego opactwa w Gościkowie-Paradyżu. W takiej formie seminarium przetrwało do 1961 r., gdy władze komunistyczne zażądały zwrotu budynków zajmowanych dotychczas w Gorzowie przez tzw. Wydział Teologiczny seminarium. W tej sytuacji także pozostałe roczniki przeniesiono do Paradyża.

Inną formą upowszechniania wiedzy teologicznej na poziomie akademickim było Studium Wiedzy Religijnej w Szczecinie i w Gorzowie. Placówki te były jednak skierowane do świeckich. Warto w tym miejscu odnotować również te inicjatywy. W Szczecinie, który do 1972 r. znajdował się w Administracji Apostolskiej Gorzowskiej, Studium Wiedzy Religijnej utworzono już 30 października 1949 r.⁸ Wykłady były utrzymane na poziomie akademickim. Studium istniało do 18 czerwca 1952 r. Zaprzestanie działalności związane było z decyzjami władz państwowych. Pewną kontynuacją Studium Wiedzy Religijnej były wykłady prowadzone przy kościele pw. św. Jana Chrzciciela, a nazywane „studium teologicznym”⁹. Od 1957 r. podobne wykłady prowadzono przy kościele Królowej Korony Polskiej w Szczecinie. Ta inicjatywa przetrwała do 1970 r. Również od roku 1957 Studium Wiedzy Religijnej dla inteligencji zorganizowano w Gorzowie¹⁰. Zajęcia odbywały się w budynku plebanii katedralnej przy ul. Obywatelskiej 10, a prowadzono je z inicjatywy

⁶ R. Tomczak, *Historia Diecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w latach 1947-1997*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne Gorzów Wlkp. – Paradyż 1947-1997. Księga Jubileuszowa*, Paradyż 1997, s. 73.

⁷ D. Śmierzchalski-Wachocz, *Dzieje Seminarium Duchownego w Gorzowie – Paradyżu w latach 1947-2017*, [w:] *Księga Jubileuszowa, 70-lecie Wyższego Seminarium Duchownego w Gorzowie Wlkp. i Paradyżu*, Paradyż 2017, s. 28.

⁸ G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego n Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2007, s. 336.

⁹ Tamże, s. 337.

¹⁰ Tamże, s. 338.

Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Biskupiej w Gorzowie. Wykłady odbywały się w poniedziałki i piątki o godz. 18.00. Na program studium składały się wykłady z apologetyki, Pisma św., dogmatyki, etyki, filozofii, historii Kościoła, socjologii i zagadnień pedagogicznych¹¹.

Ziemia Lubuska nie posiadała w połowie lat siedemdziesiątych zbyt wielu duchownych z cenzusem naukowym. Diecezja oddalona od większych ośrodków nauk kościelnych nie miała możliwości pełnego rozwoju naukowego. Najbliższe ośrodki to Poznań i Wrocław. Jednak w tych miastach teologia była dopiero w początkowym okresie rozwoju organizacyjnego. Papieski Wydział Teologiczny w Poznaniu zostaje utworzony w 1974 r. Akademicka teologia we Wrocławiu po II wojnie światowej została usunięta z uniwersytetu. Dopiero w 1964 r. unormowano sytuację, uznając studia teologiczne realizowane w miejscowym seminarium jako kontynuację zlikwidowanego wydziału. Na tej bazie utworzono Akademickie Studium Teologii, przekształcone w 1974 r. w Papieski Wydział Teologiczny. Centra myśli teologicznej w Lublinie i w Warszawie były zbyt oddalone, aby umożliwić duchowieństwu gorzowskiemu swobodne korzystanie z możliwości dalszego rozwoju naukowego. Nie przeszkadzało to jednak w dążeniu do podniesienia poziomu naukowego duchowieństwa. Chlubnym przykładem był sam bp Pluta, który pełniąc urząd biskupa gorzowskiego, nie zaprzestał badań naukowych. Był wytrawnym znawcą ówczesnej teologii pastoralnej i teologii życia wewnętrznego¹².

Diecezja na stałe miała zatem jedynie seminarium duchowne jako miejsce dające możliwość intelektualnego rozwoju. Uczelnia ta dawała możliwość ukończenia nauki i ewentualnego przygotowania pracy magisterskiej, którą należało jednak – w ramach współpracy naukowej – obronić na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim¹³. Biskup Pluta, dostrzegając potrzebę dalszego pogłębiania formacji intelektualnej duchowieństwa gorzowskiego, podejmował działania zmierzające do umożliwienia kształcenia specjalistycznego na miejscu. Zachęcał wielokrotnie kapłanów gorzowskich do podejmowania trudu dalszego studiowania. Od-

¹¹ *Kronika*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 2 (1958) 2, s. 127.

¹² H. Dworak, *Przedmowa*, „Studia Paradayskie” (1985) 1, s. 7.

¹³ F. Myszka, *Troska o duchowe i intelektualne wyrobienie kapłanów*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 22 (1979) 1-9, s. 51.

woływał się do przykładu diecezji na zachodzie Europy, gdzie w odpowiednio przygotowanych miejscach prowadzone były wykłady, szkolenia i ćwiczenia¹⁴. Przykłady te posłużyły zapewne za wzór do zorganizowania w Gorzowie punktów konsultacyjnych uczelni katolickich. W roku 1970 na 25-lecie diecezji bp Pluta doprowadził do utworzenia w Gorzowie Punktu Konsultacyjnego Studium Pastoralnego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Zajęcia dla księży odbywały się w siedzibie kurii biskupiej¹⁵. Placówka działała w latach 1970-1972. Należy podkreślić, że zajęcia prowadzone przez pastoralistów lubelskich cieszyły się dużym zainteresowaniem wśród duchowieństwa gorzowskiego. Wystarczy wspomnieć, że w samym roku akademickim 1970/1971 w zajęciach w ramach studium w Lublinie i w Gorzowie uczestniczyło 267 osób. Księża mogli nie tylko uczestniczyć w wykładach, ale także napisać i obronić na KUL prace magisterskie¹⁶. W 1973 na 15-lecie swojego biskupstwa bp Pluta uruchomił w Gorzowie studium zamiejscowe Akademii Teologii Katolickiej z Warszawy¹⁷. W tej sprawie biskup spotkał się m.in. z rektorem ATK 19 czerwca 1973 r.¹⁸ Studium ATK działało w diecezji do 1977 r.¹⁹ Obie uczelnie dawały możliwość zetknięcia się kapłanów z profesorami z ośrodków uniwersyteckich, uczestniczenia w wykładach, a także pisania prac naukowych pod kierunkiem pracowników nauki.

Z tego pobieżnego zarysu widać, że w diecezji gorzowskiej podejmowano różne inicjatywy mające umożliwić duszpasterzem pogłębienie wiedzy

¹⁴ M.A. Kawczyński, *Pasterz i przewodnik. „Doskonałość życia kapłańskiego według służi Bożego biskupa Wilhelma Pluty (1910-1986)”*, Lublin 2007, s. 265.

¹⁵ A. Put, *Okoliczności powstania i organizacja Ruchu Światło-Życie w Diecezji Gorzowskiej*, „Studia Paradyskie” 13, s. 93.

¹⁶ Przykładem może tu posłużyć ks. Roman Harmaciński, który uczęszczał na zajęcia w ramach studium w Gorzowie. Studia ukończył ze stopniem magistra uzyskanym 23 listopada 1973 roku na podstawie pracy „Religijność dzieci a środowiska rodzinne na przykładzie parafii Krosno Odrzańskie”, [w:] P. Socha, *Ks. prof. dr hab. Roman Harmaciński – duszpasterz, profesor i budowniczy*, [w:] *Wobec Boga i człowieka. Księga jubileuszowa dla ks. prof. Romana Harmacińskiego*, (red. E. Piotrowski) Zielona Góra – Gorzów Wlkp. 2006, s. 15.

¹⁷ F. Myszka, *Troska...*, s. 51.

¹⁸ *Kronika zajęć Ks. Biskupa Ordynariusza*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 16 (1974) 10, s. 315.

¹⁹ J. Szponarski, *Dokształcanie księży pracujących na terenie diecezji gorzowskiej w latach 1958-1978*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 22 (1979) 1-9, s. 61.

teologicznej i zdobycie stopni naukowych. Nie zrażano się brakiem własnej kadry specjalistycznej ani odległością od ośrodków myśli teologicznej. W tym kontekście lepiej widać, że próby powołania własnego towarzystwa naukowego były logiczną konsekwencją wcześniejszych działań.

II) Założenia statutowe Towarzystwa Teologicznego

Pomysł utworzenia towarzystwa musiał pojawić się na początku lat siedemdziesiątych. Gdy dokonano w 1972 r. podziału wielkiej Administracji Apostolskiej Gorzowskiej na trzy mniejsze diecezje, można było bardziej zająć się sprawą pogłębienia naukowego kapłanów. Na potrzeby powstającego towarzystwa przygotowano własny projekt statutu²⁰. Prace nad dokumentem musiano rozpocząć dopiero po lutym 1975 r. W protokóle z III Konferencji Naukowej Towarzystwa Teologicznego znajduje się informacja, że w związku z Rokiem Jubileuszowym 1975 dokument taki zostanie dopiero przygotowany²¹. Zachowane źródła wskazują na prawdopodobne wzorce, skąd czerpano rozwiązania prawne dla potrzeb tworzonego statutu. W zbiorach bp. Pawła Sochy znajdują się statuty: Gdańskiego Towarzystwa Teologicznego²² oraz Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie²³. Szczególnie w odniesieniu do statutu gdańskiego widać daleko idące zapożyczenia, które zaimplementowano w diecezji gorzowskiej. Uwidacznia się to zarówno w układzie poszczególnych artykułów, jak i ich treści.

Nowe towarzystwo otrzymało nazwę „Paradyskie Towarzystwo Teologiczne”²⁴. Celem nowego zrzeszenia była działalność naukowa w dziedzinie teologii i filozofii chrześcijańskiej. Jako cel bliższy statut uznawał stwarzanie okazji do pogłębienia wiedzy teologicznej i filozoficznej oraz publikowania owoców pracy

²⁰ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Projekt. Statut Towarzystwa Teologicznego w Paradyżu*.

²¹ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Sprawozdanie z konferencji naukowej Gorzowskiego Towarzystwa Teologicznego w dniu 20 II 1975 r.*, k. 2.

²² APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Statut Gdańskiego Towarzystwa Teologicznego*.

²³ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Statut Polskiego Towarzystwa Teologicznego – w Krakowie*.

²⁴ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Projekt...*, art. 1.

naukowej²⁵. Członkiem towarzystwa mógł być każdy, kto przez specjalistyczne studia lub własne poszukiwania naukowe wykazywał głębsze zainteresowanie którąś z nauk kościelnych²⁶. Od strony formalnej przyjęcia kandydata na członka towarzystwa miał dokonywać zarząd w ciągu 14 dni od daty zgłoszenia. Nie ma jednak żadnych informacji, czy w jakikolwiek sposób miano dokonywać weryfikacji posiadanego cenzusu naukowego czy też zainteresowań badawczych.

Towarzystwo miało podejmować stałą pracę podczas organizowanych naukowych spotkań dyskusyjnych, urządzenie sympozjów, odczytów czy też wykładów, a także poprzez publikowanie artykułów, recenzji i innych testów naukowych we własnym piśmie naukowym „Studia Paradyskie”²⁷. Statut przed redakcją pisma stawiał następujące zadania: gromadzenie artykułów w postaci referatów i wykładów jako materiału przeznaczonego do wydawania „Studiów Paradyskich”. Co warte podkreślenia, gromadzony materiał miał w szczególności dotyczyć Ziemi Lubuskiej i Pomorza Zachodniego. Ostatecznie nie doszło do wydania w omawianym okresie własnego pisma. Sama idea jednak musiała być stale obecna w środowisku naukowym seminarium duchownego. Znalazła ona swój wyraz w wydawnictwie noszącym właśnie tytuł „Studia Paradyskie”, którego tom 1 ukazał się w 1985 r.²⁸ Tom został wydany przez Gorzowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Gościkowie-Paradyżu w nakładzie 2000 egzemplarzy. Redaktorem tomu był ks. dr Henryk Dworak, ówczesny rektor seminarium²⁹. Redaktorzy podkreślili, że w „nawiązaniu do chlubnych tradycji Paradyża, pracując na rzecz wychowania kleru diecezjalnego,

²⁵ Tamże, art. 2.

²⁶ Tamże, art. 4. Choć statut tego nie definiował, za nauki kościelne powszechnie uznawane są następujące dyscypliny naukowe: teologia, filozofia chrześcijańska, prawo kanoniczne, a czasem także historia Kościoła. Zob. C. Rychlicki, *Uniwersytety katolickie i Wydziały Nauk Kościelnych we współczesnym kontekście kulturowym*, „Teologia w Polsce” 2 (2008) 2, s. 284.

²⁷ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Projekt...*, art. 3.

²⁸ „Studia Paradyskie” (1985) 1.

²⁹ Na uwagę zasługuje bardzo wysoki poziom edytorski wydawnictwa, a także problematyka podejmowana w poszczególnych artykułach. Opublikowane badania zostały zebrane w trzech działach: „Z problematyki teologii i prawa kanonicznego, „Z zagadnień historii Kościoła” oraz „Z zagadnień filozofii i psychologii”. Warto podkreślić, że tom 1 „Studiów Paradyskich” został w zdecydowanej większości opracowany przez kapłanów pracujących w diecezji gorzowskiej lub z nią związanych. Jedynie o. prof. Hugolin Langkammer OFM jest spoza tego grona.

a także z myślą o przyszłych pokoleniach kapłańskich, pragną na Ziemiach Zachodnich stworzyć ośrodek myśli teologicznej”³⁰. Pismo to miało za cel prezentowanie prac naukowych z różnych dziedzin filozoficznych i teologicznych³¹.

III) Prace towarzystwa

W zbiorach bp. Sochy zachowała się lista księży uczestników spotkań Towarzystwa Teologicznego³². Lista została przygotowana w technice maszynopisu. Zapisano na niej dane 45 księży. Znajdują się na niej tylko jednorazowe oznaczenia obecności bez daty, kiedy została sporządzona. Różnie zapisane zostały imiona i nazwiska członków. W przypadku braku imion lub podania tylko pierwszych liter imienia brakujące wiadomości zostały uzupełnione danymi ze schematyzmu diecezjalnego z 1976 r. Z listy wynika, że towarzystwo mieli tworzyć następujący kapłani: ks. inf. W. Sygnatwicz – Gorzów³³, ks. prał. J. Michalski – Gorzów³⁴, ks. prał. E. Jagodziński – Gorzów³⁵, ks. prał. M. Marszałik – Gorzów³⁶, ks. prał. J. Ferensowicz – Zbąszynek³⁷, ks. prał. Z. Kutzan – Głogów³⁸, ks. kan. T. Szewczyk – Jakubów³⁹, ks. kan. H. Guzowski – Łagów⁴⁰, ks. kan. K. Herrmann – Zielona Góra⁴¹, ks. kan. Fr. Hornik – Lubsko⁴², ks. K. Więckowski – Gorzów⁴³,

³⁰ H. Dworak, *Przedmowa*, „Studia Paradyskie” (1985) 1, s. 7.

³¹ Z. Lec, „*Studia Paradyskie*” *periodyk naukowy diecezji zielonogórsko-gorzowskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na Ziemi Lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, Zielona Góra – Gorzów Wlkp. 1998, s. 293.

³² APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Lista uczestników spotkania Towarzystwa Teologicznego Diec. Gorzowskiej*, k. 1-2.

³³ Władysław Sygnatowicz: *Schematyzm Diecezji Gorzowskiej, Rok 1976*, Gorzów Wlkp. 1976, s. 234.

³⁴ Józef Michalski: *Schematyzm...*, s. 230.

³⁵ Edward Jagodziński: *Schematyzm...*, s. 226.

³⁶ Mieczysław Marszałik: *Schematyzm...*, s. 229.

³⁷ Józef Ferensowicz: *Schematyzm...*, s. 224.

³⁸ Zbigniew Kutzan: *Schematyzm...*, s. 228.

³⁹ Tadeusz Szewczyk: *Schematyzm...*, s. 234.

⁴⁰ Henryk Guzowski: *Schematyzm...*, s. 225.

⁴¹ Konrad Herrmann: *Schematyzm...*, s. 226.

⁴² Franciszek Hornik: *Schematyzm...*, s. 226.

⁴³ Kazimierz Więckowski. Był kapłanem archidiecezji gnieźnieńskiej, pracował jako wiceoficjał Sądu Diecezjalnego: *Schematyzm...*, s. 219.

ks. Ryszard Dobrołowicz – Głogów, ks. A. Juskiewicz – Lubniewice⁴⁴, ks. Antoni Mackiewicz – Gorzów, ks. Jan Martyniak – Gorzów, ks. B. Rosochacki – Gorzów⁴⁵, ks. St. Garncarz – Krosno Odrzańskie⁴⁶, ks. Zbigniew Stekiel – Gubin, ks. Roman Harmaciński – Krosno Odrz., ks. J. Cybulski – Piła⁴⁷, ks. Zdzisław Weder – Piła, ks. Wiktor Jacewicz – Kaława, ks. Edward Napierała – Międzyrzecz, ks. Stanisław Stoltz – Sulechów, ks. Ryszard Ptasieński – Lubrza, ks. Mieczysław Dereń – Świebodzin, ks. Stanisław Raba – Świebodzin, ks. Marian Winkiel – Zielona Góra, ks. Kazimierz Dziedziak – Zielona Góra, ks. Adam Tokarz – Przemków, ks. Jan Skiba – Przemków, ks. Henryk Nowik – Czerwieńsk, ks. Edward Welzandt – Gorzów, ks. Henryk Dworak – Gorzów, ks. Eugeniusz Kapusta – Żagań, ks. Alojzy Graczyk – Zielona Góra, ks. Mieczysław Ruta – Szprotawa, ks. Jerzy Płociennik – Gorzów, ks. Wykrota – Chichy⁴⁸, ks. J. Janicki – Babimost⁴⁹, ks. Wincenty Zalewski – Piła, ks. Benedykt Pacyga – Jasień, ks. Kazimierz Buchalik – Dzikowice, ks. Edward Różański – Zielona Góra, ks. Jan Wójtowicz – Świebodzin⁵⁰.

Pierwsze spotkanie księży pracujących w diecezji gorzowskiej i jednocześnie zaangażowanych naukowo odbyło się 9 maja 1974 r. w seminarium w Paradyżu⁵¹. Spotkanie moderował ówczesny rektor gorzowskiego seminarium ks. dr Teofil Herrmann CM. Obok przybyłych księży w spotkaniu uczestniczyli bp Pluta, bp Socha oraz ks. prof. Zdzisław Chlewiński⁵² z Katolickiego

⁴⁴ Aleksander Juskiewicz, *Schematyzm...*, s. 226.

⁴⁵ Bogusław Rosochacki, kapucyn, *Schematyzm...*, s. 61.

⁴⁶ Stanisław Garncarz, *Schematyzm...*, s. 225.

⁴⁷ Jan Cybulski, salezjanin, *Schematyzm...*, 105.

⁴⁸ Mieczysław Wykrota, *Schematyzm...*, s. 235.

⁴⁹ Józef Janicki, *Schematyzm...*, s. 226.

⁵⁰ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Lista...*, k. 1-2.

⁵¹ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Sprawozdanie ze spotkania dyskusyjnego Towarzystwa Teologicznego w Gościkowie-Paradyżu, odb. w dniu 9 maja 1974 r.*, k. 1.

⁵² Zdzisław Chlewiński – prałat, prezbiter diecezji zielonogórsko-gorzowskiej (ur. 27 lutego 1929 r. w Waldkowie). W latach 1950-1954 studiował w Wyższym Seminarium Duchownym w Gorzowie. Po święceniach kapłańskich pracował w parafii katedralnej w Gorzowie. W 1957 r. rozpoczął studia z psychologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W tej uczelni otrzymał w 1961 r. magisterium, w 1963 doktorat, a w 1972 r. habilitację. W 1973 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego i objął Katedrę Psychologii Eksperymentalnej KUL. Od 1973 r. wykładał psychologię w Paradyżu.

Uniwersytetu Lubelskiego. Ks. Chlewiński wygłosił wykład „Problem religii w psychologii”. W trakcie swojego wystąpienia prelegent próbował nakreślić problem naukowy, wskazując, że psychologowie próbowali różnymi metodami badać zagadnienie religii. Nakreślił cztery występujące ówczesne tendencje badawcze w psychologii religii: fenomenologiczno-introspekcyjno-empiryczna, introspekcyjno-redukcjonistyczna interpretacja psychologii religii, behawiorystyczna interpretacja religii oraz psychoanalityczna interpretacja religii⁵³. Wykład zakończył się ożywioną dyskusją. W jej trakcie stwierdzono, że nie ma człowieka dorosłego, który by nie spotkał się z problemem religii i nie zdradzał zapotrzebowania na autentyczne przeżycie religijne. We wniosku końcowym podkreślono, że współcześnie psychologowie dochodzą do wniosku, że mimo osiągnięć naukowych człowiek refleksyjny potrzebuje religii i jest z natury religijny. Na koniec głos zabrał bp Pluta. Wyraził on pragnienie zapewnienia możliwości doksztalcania teologicznego dla księży w ramach Towarzystwa Teologicznego. Zaznaczył także podwójny cel tych spotkań: prowadzenie dyskusji naukowych i publikowanie referatów na odpowiednio wysokim poziomie. Następne spotkanie zostało zaplanowane na 8 października 1974 r.

Odbyło się ono zgodnie z planem w dniu 8 października z okazji inauguracji nowego roku akademickiego w Gorzowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Gościkowie-Paradyżu. Jednym z ważniejszych elementów tego dnia było właśnie spotkanie Towarzystwa Naukowego, które odbyło się po południu po zakończeniu uroczystości inauguracyjnych⁵⁴. Należy odnotować, że spotkanie to nazwano zebraniem Gorzowskiego Towarzystwa Teologicznego. Rolę gospodarza pełnił rektor ks. Herrmann CM, który powitał zebranych gości i członków towarzystwa. Zebranie rozpoczęło się odczytaniem protokołu z poprzedniego spotkania. Na zebraniu w dniu 8 października referat wygłosiła

⁵³ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Sprawozdanie ze spotkania dyskusyjnego Towarzystwa Teologicznego w Gościkowie-Paradyżu, odb. w dniu 9 maja 1974 r.*, k. 1.

⁵⁴ *Kalendarium życia Wilhelma Pluty 1910-1986*, oprac. A. Brenk, Zielona Góra 2013, s. 102.

s. doc. Józefa Zdybicka⁵⁵ z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W trakcie wykładu s. Zdybicka wyszła od pytania, które postawiono Karlowi Rahnerowi – jaki najważniejszy problem powinien być badany w dzisiejszym świecie technokratów? Ten miał odpowiedzieć – problem Boga⁵⁶. Siostra Zdybicka podkreśliła, że współczesny człowiek stał się niezdolny do afirmacji Boga. Problem Boga w świecie techniki rozpatrywany był pomiędzy negacją a afirmacją Boga. Problem ten był – według s. Zdybickiej – aktualny na każdej płaszczyźnie ludzkiego życia. Jednak najwięcej poświęcano mu zainteresowania na płaszczyźnie filozoficznej. Klasyczna filozofia bytu, czyli metafizyka, była jedyną filozofią uznającą fakt istnienia Boga za własny i nieoderwalny. Zatem każdy filozof, który nie uznawał Boga, odchodził od klasycznej filozofii bytu. Dla s. Zdybickiej religia nie była niczym innym, jak tylko łączeniem człowieka i świata z Bogiem. Tezy postawione w referacie znów wywołały ożywioną dyskusję wśród zebranych. W jej trakcie poruszono zagadnienie przyjęcia pluralizmu filozoficznego w dyskusji nad istnieniem Boga. Wyraźnie rozgraniczono sprawę przekonania o istnieniu Boga od uzasadnienia istnienia Boga. Spotkanie zakończyło się po dwu i pół godzinie.

Kolejne spotkanie towarzystwa odbyło się w dniu 20 lutego 1975 r., także w siedzibie seminarium⁵⁷. Konferencję, podobnie jak poprzednio, prowadził ks. Herrmann CM – rektor GWSD. Obok bp. Pluty i bp. Sochy w spotkaniu uczestniczyli księża wykładowcy i zaproszeni goście. Wykład problemowy

⁵⁵ Zofia Zdybicka – imię zakonne Maria Józefa – (ur. 5 sierpnia 1928 r. w Kraśniku Lubelskim). Od 1948 r. jest członkiem Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. W latach 1956-1961 studiowała na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, uzyskując stopień magistra na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem o. prof. M.A. Krapca. Tam także zdobyła stopień doktora filozofii, pisząc prace również pod kierunkiem o. Krapca. Od 1966 r. rozpoczęła wykłady na KUL. 29 października 1970 r. na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL Zofia Zdybicka uzyskała stopień doktora habilitowanego. W 1973 r. objęła kierownictwo nowo utworzonej Katedry Filozofii Religii. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego otrzymała w 1978 r., a tytuł profesora zwyczajnego nauk humanistycznych – w 1988 r.

⁵⁶ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Sprawozdanie z konferencji naukowej Gorzowskiego Towarzystwa Teologicznego w dniu 8 X 1974 r.*, k. 1.

⁵⁷ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Sprawozdanie z konferencji naukowej Gorzowskiego Towarzystwa Teologicznego w dniu 20 II 1975 r.*, k. 1.

wyłosił prof. Jerzy Strojnowski⁵⁸. Dotyczył on zagadnienia „Dojrzałości osobowości”. W trakcie wystąpienia prelegent starał się zwrócić uwagę na względność i wieloznaczność pojęcia dojrzałości. Jednocześnie podkreślał fakt jej nieodzowności, szczególnie w życiu małżeńskim. Przybliżył także znaczenie dojrzałości społecznej, intelektualnej, płciowej. Osobowość dojrzałą prof. Strojnowski określił w następujący sposób: 1) potrafi podejmować samodzielne decyzje i ponosić ich konsekwencje, 2), potrafi być odporna na niepowodzenia w planach życiowych, 3) realistycznie ocenia sytuację, tzn. nie jak być powinno, ale jak jest istotnie, 4) jest niezależna wobec autorytetu rodziców i władzy nadrzędnej, 5) jest zdolna do dojrzałej miłości w dualistycznym związku ludzi⁵⁹. Na koniec swoich rozważań prelegent podkreślił, że dojrzałe osobowości kształtują dojrzałe instytucje społeczne. Po wystąpieniu, podobnie jak w przypadku wcześniejszych spotkań, odbyła się dyskusja. W jej trakcie podkreślono – zdaniem zebranych – najpoważniejszy problem w duszpasterstwie: jak realizować dojrzałe osobowości? Zauważono także problem kryzysu wychowawczego. Próbuąc odnaleźć źródła tegoż kryzysu, wskazano na inne doświadczenia wcześniejszych pokoleń, które wychowywało się głównie przy rodzicach i uczestniczyło w ich pracy. Inaczej zaś wyglądała – zdaniem uczestników dyskusji – sytuacja w połowie lat siedemdziesiątych. Ojciec i matka ze względu na obowiązki zawodowe nie mają możliwości zajmowania się dziećmi. One zaś wychowują się z dala od rodziców i ich pracy.

Na spotkanie w dniu 20 lutego był zaplanowany jeszcze jeden referat, który także wyłosił prof. Strojnowski. Temat drugiego przedłożenia brzmiał „Podstawy i sposoby przeżywania łączności z Bogiem. Problem dojrzałości religijnej”. W jego trakcie wykładowca podkreślał, że religijność nie może być inna niż osobowość człowieka religijnego. Wyszczególnił zagadnienie pytań

⁵⁸ Jerzy Strojnowski (ur. 14 maja 1922 r. we Włodzimierzu Wołyńskim). Studiował medycynę w Akademii Medycznej w Krakowie, a także filozofię i pedagogikę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po studiach pracował w Akademii Medycznej w Krakowie, gdzie uzyskał w 1951 r. stopień doktora nauk medycznych. Habilitował się w 1969 r. w Akademii Medycznej w Warszawie. Od roku 1982 profesor nadzwyczajny KUL. Zmarł w 1999 r.

⁵⁹ APPS, Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne, *Sprawozdanie z konferencji naukowej Gorzowskiego Towarzystwa Teologicznego w dniu 20 II 1975 r.*, k. 1.

stawianych przez dzieci. Zaznaczył, że jeśli dziecko dowiaduje się o Bogu od rodziców, to przyjmuje tę prawdę jako oczywistą⁶⁰. Prof. Strojnowski analizował różne sposoby zachowania się dzieci i ich reakcje na różne sytuacje rodzinne. Konkludując, zaznaczył, że kształtowanie osobowości dojrzałej musi spowodować odrzucenie religijności infantylnej. W odnowionej postawie religijnej człowiek uświadamia sobie fakt autonomii przyrody i praw w społeczeństwie. Prowadzi dialog z Bogiem, a nie ogranicza się do powtarzania gotowych formułek.

W dyskusji po tym referacie zebrani zwrócili uwagę, że w czterech Ewangeliach znajdują się cztery portrety Jezusa. Nie wykluczają się one, a uzupełniają. W efekcie jest to jeden obraz. Zwrócono uwagę na różne sposoby działalności publicznej Zbawiciela podczas jego ziemskiego życia. Zaznaczono także, że przy religijnym wychowaniu dziecka powinien dominować motyw miłości wobec Boga, a nie korzyść własna.

Z protokołu spotkania z dnia 20 lutego 1975 r. wynika, że następne spotkanie planowane było na maj tegoż roku. Brak jednak jakichkolwiek wiadomości na temat następnego spotkania. Być może wpływ na to miały nieporozumienia związane z funkcjonowaniem seminarium w Paradyżu. Po podniesieniu Administracji Apostolskiej Gorzowskiej do rangi samodzielnego biskupstwa i powstaniu z północnych terenów tejże administracji diecezji szczecińsko-kamińskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej ujawnił się problem kształcenia duchowieństwa dla nowych diecezji. Dotychczasowe seminarium w Paradyżu pozostało na terenie diecezji gorzowskiej. Znacznie zwiększyła się liczba kandydatów do kapłaństwa. W tej sytuacji pojawiła się potrzeba budowania nowych seminariów w Szczecinie i w Koszalinie. Jednak do czasu utworzenia własnych uczelni kształcących duchownych na Pomorzu Zachodnim i Środkowym rolę taką dla nowych diecezji pełnił Paradyż. Zdaniem biskupów – gorzowskiego Wilhelma Pluty, szczecińsko-kamińskiego Jerzego Stroby i koszalińsko-kołobrzeskiego Ignacego Jeża – w Paradyżu istniały i działały trzy seminaria diecezjalne, dla każdej z tych diecezji. Takie wnioski można wyciągnąć po lekturze „Porozumienia biskupów ordynariuszów w sprawach Seminariów Duchownych

⁶⁰ Tamże, k. 2.

w Gościkowie-Paradyżu” z 11 marca 1974 r.⁶¹ Od czasu powstania seminarium gorzowskiego w 1947 r. zarząd seminarium i kadre dydaktyczną zapewniało Zgromadzenie Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo z Krakowa. Decyzje umiejscawiające w Paradyżu trzy seminaria diecezjalne były niekorzystne dla Księża Misjonarzy. Wiązało się to z potrzebą uzgadniania spraw związanych z funkcjonowaniem seminarium aż z trzema biskupami ordynariuszami. W tej sytuacji Księża Misjonarze podjęli decyzję o rezygnacji z prowadzenia seminarium gorzowskiego. Biskup Pluta po kilku miesiącach korespondencji z władzami zakonnymi na ten temat ostatecznie pismem z dnia 22 sierpnia 1975 r. przyjął rezygnację Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo z prowadzenia seminarium w Paradyżu⁶². Prosił jednocześnie zgromadzenie, aby wobec braków kadrowych diecezji gorzowskiej Księża Misjonarze zapewnili dalsze prowadzenie wykładów⁶³. Zarząd seminarium w Paradyżu księża diecezjalni przejęli 4 września 1975 r. Pierwszym diecezjalnym rektorem został bp Paweł Socha, sufragan gorzowski, a jednocześnie zakonnik Zgromadzenia Misji. Na wicerektora powołano ks. mgr. Henryka Dworaka, a dyrektorem ekonomicznym seminarium został ks. Edward Kołodziejczyk⁶⁴. Kadre wychowawczą i dydaktyczną nadal jednak stanowili Księża Misjonarze: ks. dr Franciszek Myszka CM i ks. mgr. Tadeusz Lubelski CM jako ojcowie duchowni, ks. dr hab. Aleksander Usowicz CM – filozofia teoretyczna, ks. dr Marian Stark CM – teologia moralna, ks. dr Teofil Herrmann CM – Pismo św. Nowego Testamentu, ks. dr Tadeusz Salwa CM – historia Kościoła, ks. dr Jan Dukała CM – teologia pastoralna, Katolicka Nauka Społeczna, homiletyka

⁶¹ ADZG, AKDG, Teczka: *Korespondencja w sprawie seminarium po podziale diecezji*, sygn. S2b, *Porozumienie biskupów ordynariuszów w sprawach Seminarium Duchownych w Gościkowie-Paradyżu*, Szczecin, 11.03.1974.

⁶² ADZG, AKDG, Teczka: *Korespondencja w sprawie seminarium po podziale diecezji*, sygn. S2b, *List S2b – 26/75 bp. Wilhelma Pluty do ks. Tadeusza Gocłowskiego wizytatora Zgromadzenia Księża Misjonarzy*, Gorzów 22.08.1975.

⁶³ G. Wejman, *Kościół katolicki na ziemi lubuskiej 1124-2010. Zarys problemu*, [w:] *Kościół na Środkowym Nadodrzu. Historia i postacie*, (red.) G. Chojnacki, Zielona Góra 2011, s. 45.

⁶⁴ ADZG, AKDG, Teczka: *Korespondencja w sprawie seminarium po podziale diecezji*, sygn. S2b, *List S2b – 27/75 bp. Wilhelma Pluty do ks. Tadeusza Gocłowskiego wizytatora Zgromadzenia Księża Misjonarzy*, Gorzów 28.08.1975.

oraz ks. Tarsycjusz Sinka CM – muzyka kościelna, liturgika⁶⁵. Być może właśnie te istotne zmiany organizacyjne spowodowały zaprzestanie działalności Gorzowskiego Towarzystwa Teologicznego w Paradyżu? Wobec zasadniczych zmian organizacyjnych może zabrakło sił i środków, by dzieło rodzącego się Towarzystwa Teologicznego ugruntować i rozwinąć?

Działalność towarzystwa, choć nie przetrwała próby czasu, była dowodem na potrzebę pogłębiania wiedzy teologicznej i widowym znakiem aspiracji naukowych duchowieństwa na terenie diecezji gorzowskiej. Do czasu powstania szczecińskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Teologicznego w 2011 r. gorzowskie towarzystwo było jedyną tego typu inicjatywą na tym terenie. Była to inicjatywa ze wszech miar pionierska.

Bibliografia

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Archiwum Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej w Zielonej Górze (ADZG)

Zespół: Akta Kurii Diecezji Gorzowskiej (AKDG)

Archiwum prywatne bp. Pawła Sochy w Zielonej Górze (APPS)

Teczka: Gorzowskie Towarzystwo Teologiczne

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius”, Pallottinum 2002.

Kronika, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 2 (1958) 2, s. 127-129.

Kronika zajęć Ks. Biskupa Ordynariusza, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 16 (1974) 10, s. 312 - 315.

⁶⁵ ADZG, AKDG, Teczka: *Korespondencja w sprawie seminarium po podziale diecezji*, sygn. S2b, *Oświadczenie J.E. Ks. Biskupa Ordynariusza Gorzowskiego Dr Wilhelma Pluty oraz Wizytatora Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księża Misjonarzy ks. Dr Tadeusza Gocłowskiego, w sprawie pracy Zgromadzenia w Seminarium Gorzowskim w Paradyżu*, Paradyż 29.08.1975.

OPRACOWANIA

- Dworak H., *Przedmowa*, „*Studia Paradyskie*” (1985) 1, s. 7-8.
- Harmaciński R., *Posługa pasterska biskupa Wilhelma Pluty w diecezji gorzowskiej (1958-1986)*. *Studium pastoralne*, Wrocław 1994.
- Kalendarium życia Wilhelma Pluty 1910-1986*, oprac. A. Brenk, Zielona Góra 2013.
- Kawczyński M.A., *Pasterz i przewodnik. „Doskonałość życia kapłańskiego według służgi Bożego biskupa Wilhelma Pluty (1910-1986)”*, Lublin 2007.
- Konieczny J., *Kalendarium sądownictwa w Kościele Gorzowskim (1945-1992)*, Gorzów Wlkp. 1992.
- Lec Z., „*Studia Paradyskie*” *periodyk naukowy diecezji zielonogórsko-gorzowskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa 50-lecia organizacji Kościoła katolickiego na Ziemi Lubuskiej, Pomorza Zachodnim i Północnym (1945-1995)*, Zielona Góra – Gorzów Wlkp. 1998, s. 293-296.
- Myszka F., *Troska o duchowe i intelektualne wyrobienie kapłanów*, „*Gorzowskie Wiadomości Kościelne*” 22 (1979) 1-9, s. 49-54.
- Put A., *Okoliczności powstania i organizacja Ruchu Światło-Życie w Diecezji Gorzowskiej*, „*Studia Paradyskie*” (2003) 13, s. 91-104.
- Rychlicki C., *Uniwersytety katolickie i Wydziały Nauk Kościelnych we współczesnym kontekście kulturowym*, „*Teologia w Polsce*” 2 (2008) 2, s. 283-298.
- Schematyzm Diecezji Gorzowskiej, Rok 1976*, Gorzów Wlkp. 1976.
- Socha P., *Ks. prof. dr hab. Roman Harmaciński – duszpasterz, profesor i budowniczy*, [w:] *Wobec Boga i człowieka. Księga jubileuszowa dla ks. prof. Romana Harmacińskiego*, (red. E. Piotrowski), Zielona Góra – Gorzów Wlkp. 2006, s. 13-28.
- „*Studia Paradyskie*” (1985) 1.
- Szponarski J., *Dokształcanie księży pracujących na terenie diecezji gorzowskiej w latach 1958-1978*, „*Gorzowskie Wiadomości Kościelne*” 22 (1979) 1-9, s. 61-63.
- Śmierchalski-Wachocz D., *Dzieje Seminarium Duchownego w Gorzowie-Paradyżu w latach 1947-2017*, [w:] *Księga Jubileuszowa, 70-lecie Wyższego Seminarium Duchownego w Gorzowie Wlkp. i Paradyżu*, Paradyż 2017, s. 25-49.

- Tomczak R., *Historia Diecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w latach 1947-1997*, [w:] *Diecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne Gorzów Wlkp. – Paradyż 1947-1997. Księga Jubileuszowa*, Paradyż 1997, s. 71-96.
- Wejman G., *Kościół katolicki na ziemi lubuskiej 1124-2010. Zarys problemu*, [w:] *Kościół na Środkowym Nadodrzu. Historia i postacie*, (red.) G. Chojnacki, Zielona Góra 2011, s. 9-53.
- Wejman G., *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1972*, Szczecin 2007.

ks. Adrian Put

The establishment and activity of the Theological Society of the diocese of Gorzów

Abstract

On 9 May 1974, the group of priests met in the Theological Seminary in Paradyż in order to establish their own scholarly Theological Society, which lasted less than a year. However, since creating the branch of the Polish Theological Society in Szczecin, this initiative has been the only one in the area under investigation.

The article focuses on the activities aimed at deepening the theological formation of the Gorzów clergy until the mid-1970s. And the main places where priests could familiarise themselves with the contemporary theological trends were as follows: the Theological Seminary in Gorzów, pastoral conventions, regional conferences and deanery congregations. The young diocese also made an effort to organize a distance study course for priests in collaboration with the Catholic University of Lublin and Warsaw Theological Academy. In addition, the Theological Society of Gorzów, despite the fact that it lasted only about a year, played a special role in these kinds of activities. The paper also presents the statute of the society as well as its activity.

The Theological Society did not survive the test of time. The thing it left is the scholarly yearbook titled *Studia Paradyjskie*, published in the diocese of Zielona Góra and Gorzów. The initiative undertaken ten years after the last meeting of the scholars was, however, a response to one of the demands of the Theological Society of Gorzów.

Translated by Aneta Kiper